

TALABA VA OQITUVCHI HAMKORLIGIDAGI TA'LIM JARAYONI SIFATINI OSHIRISH YOLLARI

Mirkozimjon Nishonov

*Farg'ona davlat universiteti kimyo kafedrası
professori, texnika fanlari nomzodi*

O'rinova Ozodaxon O'ljaevna

*Farg'ona davlat universiteti kimyo
kafedrası katta o'qituvchisi, falsafa fanlari doktori(PhD)*

Annotatsiya: *Ushbu ma'ruzada ta'lim sifatini oshirish maqsadida talaba va oqituvchi hamkorligidagi ta'lim jarayonini takomillashtirish bo'yicha mualliflik va xorijiy tajribalar bayon qilingan*

Kalit so'zlar: *ta'lim sifati, ta'lim jarayoni, hamkorlik pedagogikasi, sifatni oshirish, samaradorlik*

Hamkorlikda o'qitish g'oyasi turli mamlakatlardagi jumladan Amerikadagi J.Xopkins universiteti professori R.Slavin (1990), Minnesot universiteti professorlari R.Jonson, D.Jonson (1987), Kaliforniya universiteti professori J.Aronson (1978), Izroildagi Telg'-Aviv universiteti professori SH.Sharan (1988) tomonidan ishlab chiqilgan.

Amerika, Yaqin Sharq va Yevropa olimlari tomonidan ishlab chiqilgan hamkorlikda o' qitish asosan talabalarda davlat ta'lim standartlari va namunaviy fan dasturlarida qayd etilgan bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish bilan bir qatorda, ko'proq talabalar tomonidan o'quv materialini qayta ishlash, loyihalash faoliyatini rivojlantirish, o'quv bahsi va munozaralar o'tkazishni maqsad qilib olgan.

Hamkorlikda o'qitish g'oyasi didaktikaga 1970 yillarda kirib keldi. Hamkorlikda o'qitish texnologiyasi dastlab Buyuk Britaniya, Kanada, G'arbiy Germaniya, Avstraliya, Niderlandiya, Yaponiya, Izroil mamlakatlari ta'lim muassasalarida qo'llanila boshlagan.

Hamkorlikda o'qitishning asosiy g'oyasi o'quv topshiriqlarni nafaqat birgalikda bajarish, balki hamkorlikda o' qishni o'rganish hisoblanadi[1-11].

Hamkorlikda o'qitish har bir talabani kundalik qizg'in aqliy mehnatga, ijodiy va mustaqil fikr yuritishga o'rgatish, shaxs sifatida ongli mustaqillikni tarbiyalash, har bir talabada shaxsiy qadr-qimmat tuyg'usini vujudga keltirish, o'z kuchi va qobiliyatiga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, tahsil olishda ma'suliyat hissini shakllantirishni nazarda tutadi.

Hamkorlikda o'qitish texnologiyasi har bir talabaning tahsil olishdagi muvaffaqiyati guruh muvaffaqiyatiga olib kelishini anglagan holda muntazam va sidqidildan aqliy mehnat qilishga, o'quv topshiriqlarini sifatli bajarishga, o'quv materialini puxta o'zlashtirishiga, o'rtoqlariga hamkor bo'lib, o'zaro yordam berishiga yordam beradi.

O'qituvchi ta'lim jarayonida hamkorlikda o'qitishni amalga oshirish uchun quyidagilarni:

- Qaysi mavzularni hamkorlikda o'qitish metodlaridan foydalanib o'rganish mumkinligini aniqlashi va mazkur darslarni taqvim-rejada belgilashi;
- Ushbu mavzu bo'yicha talabalarga tavsiya etiladigan o'quv topshiriqlari va ularni bajarish yuzasidan ko'rsatmalarni tayyorlashi;
- Hamkorlikda o'qitish metodlaridan foydalanib o'tiladigan dars turi, dars strukturasi va borishini loyihalashi;
- O'tgan va yangi mavzular yuzasidan talabalar bilimni nazorat qilish uchun test topshiriqlarini tuzishi kerak.

Mazkur metodlardan foydalanganda shuni nazarda tutish kerakki, talabalar o'z sheriklari bilan hamkorlikda o'quv topshiriqlarni to'g'ri bajarishlari barobarida guruh a'zolarining faolligi, hamkorlikning vujudga kelishi, ular o'rtasidagi muloqotda muloqot madaniyati tamoyillariga amal qilinishi ham muhim ahamiyat kasbetadi.

Shunday qilib, guruh ahzolari bir vaqtning o'zida ikkita topshiriqni bajaradi:

- 1) O'quv topshirig'I - bilish va ijodiy izlanish orqali o'quv topshiriqlaridan ko'zlangan maqsadga erishish;
- 2) Ijtimoiy-psihologik topshiriq - dars davomida yuksak muloqot madaniyatiga ega bo'lish, odob saqlash.

O'qituvchi har ikkala topshiriqning yuqori saviyada bajarilishini nazorat qiladi.

O'qituvchi kimyo ta'limi jarayonida hamkorlikda o'qitish metodlaridan foydalanishi uchun ushbu texnologiyaning o'ziga xos xususiyatlariga oid bilim, ko'nikma va malakalarni, talabalarining mustaqil ishlari, o'quv bahsi va munozaralarni samarali tashkil etish yo'llarini egallagan, talabalarda esa darslik, ilmiy-ommabop adabiyotlar ustida mustaqil va ijodiy ishlash, o'z fikrini qisqa va aniq bayon etish, fikrlarni asoslash va dalillash, mantiqiy fikr yuritish, o'quv bahsi va munozaralarda faol qatnashish ko'nikmalari shakllangan va ongli intizom vujudga kelgan bo'lishi lozim.

Hamkorlikda o'qitish texnologiyasining bir nechta metodlari mavjud: Komandada o'qitish (R.Slavin) da talabalar teng sonli ikkita komandaga ajratiladi. Har ikkala komanda bir xil topshiriqni bajaradi. Komanda a'zolari o'quv topshiriqlarini hamkorlikda bajarib, har bir talaba mavzudan ko'zda tutilgan bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishiga e'tiborni qaratadi.

Hamkorlikda o'qitish texnologiyasi mualliflaridan biri bo'lgan R.Slavinning ta'kidlashicha, talabalarga topshiriqlarni hamkorlikda bajarish bo'yicha ko'rsatma berilishi yetarli emas. Talabalar o'rtasida tom ma'nodagi hamkorlik, har bir talabaning qo'lga kiritgan muvaffaqiyatidan quvonish, bir-biriga sidqidildan yordam berish hissi, qulay ijtimoiy-psihologik muhit vujudga kelishi zarur. Mazkur texnologiyada talabalarining bilimlarni o'zlashtirish sifatini aniqlashda ularni bir-biri bilan emas, balki har bir talabaning kundalik natijasi avval qo'lga kiritilgan natija bilan taqqoslanadi. Shundagina talabalar o'zining dars davomida erishgan natijasi

komandaga foyda keltirishini anglagan holda ma'suliyatni his qilib, ko'proq izlanishga, bilim, ko'nikma va malakalarni puxta o'zlashtirishga intiladi.

Kichik guruhlarda hamkorlikda o'qitish (R.Slavin 1986). Bu yondashuvda kichik guruhlar 4 ta talabadan tashkil topadi. O'qituvchi avval mavzuni tushuntiradi, so'ngra talabalarning mustaqil ishlari tashkil etiladi. Talabalarga berilgan o'quv topshiriqlari 4 qismga ajratilib, har bir talaba topshiriqning ma'lum qismini bajaradi. Topshiriq yakunida har bir talaba o'zi bajargan qism yuzasidan fikr yuritib, o'rtoqlarini o'qitadi, so'ngra guruh a'zolari tomonidan topshiriq yuzasidan umumiy xulosa chiqariladi. O'qituvchi har bir kichik guruh axborotini tinglaydi va test topshiriqlari yordamida bilimlarni nazorat qilib baholaydi.

Talabalarining kichik guruhlardagi o'quv faoliyati o'yin (turnir, musobaqa) shaklida, individual tarzda ham tashkil etilishi mumkin.

Hamkorlikda o'qitishning zigzag yoki arra metodi.(E.Aronson 1978).

Pedagogik amaliyotda bu metod qisqacha "arra" metodi deb nomlanadi. Mazkur metodda kichik guruhlar 6-8 ta o' quvchidan tashkil topadi. Dars davomida o'rganiladigan mavzu mantiqan tugallangan qism (blok yoki modul)larga ajratiladi. Har bir qism yuzasidan talabalar bajarishi lozim bo'lgan o'quv topshiriqlar tuziladi. Har bir talabalar guruhi mazkur topshiriqlarning bittasini bajaradi va shu qism bo'yicha "mutaxassis"ga aylanadi. So'ngra guruhlar qayta tashkil etiladi. Bu guruhlarda har bir qism (blok yoki modul) "mutaxassisi" bo'lishi shart, mazkur "mutaxassis"lar o'zlari egallagan bilimlarni xuddi "arra" tishlari ketma-ket kelganidek, navbat bilan o'rtoqlariga bayon qiladi. Mazkur guruhlarda o' quv materiali mantiqiy ketma-ketlikda qayta ishlab chiqiladi.

Shuni qayd etish kerakki, ushbu darsda talabalar ikkita guruhlariga ajratiladi.

Birinchi gurux "mutaxassislar" tayyorlash guruxi.

Mazkur mavzu bo'yicha o'quv materiali mantiqiy tugallangan fikrli to'rtta qismdan iborat bo'lganligi sababli, darsda qatnashayotgan 32 ta talaba dars boshlanishidan oldin 4 xil rangdagi kartochkalar yordamida teng sonli to'rtta 8ta talabadan iborat "mutaxassislar" guruhiga ajratiladi. Ular o'zlariga tegishli o'quv topshiriqlarni bajaradi va shu qism bo'yicha "mutaxassislar"ga aylanadi.

Ikkinchi guruh "mutaxassislar" uchrashuvi guruhi. Rangli kartochkalarining har birining orqa tomonida 1 dan 8 gacha raqamlar yozilgan bo'lib, barcha rangli kartochkalardagi raqamlar yig'indisi guruhdagi talabalar soniga teng bo'lishi lozim.

"Mutaxassislar" uchrashuvi kartochkalarining orqa tomonidagi raqamlar asosida 8 ta guruh tashkil etilib, bu guruhlar tarkibiga bir xil raqamli 4 xil rangdagi kartochkalarga ega bo'lgan 4 ta o' quvchi kiradi. Shuni qayd etish kerakki, bu guruhlarda har bir qism (blok yoki modul) "mutaxassisi" bo'lishi shart.

Mazkur uchrashuvda "mutaxassislar"lar o'zlari egallagan bilimlarni xuddi "arra" tishlari ketma-ket kelganidek, navbat bilan o'rtoqlariga bayon qiladi. Ushbu guruhlarda o'quv materialining 4 ta qismi mantiqiy ketma-ketlikda qayta ishlab

chiqiladi. So'ngra o'quv materiali yuzasidan tuzilgan topshiriqlar yaxlit holatga keltirilib, guruhlar o'rtasida savol-javob, munozara o'tkaziladi.

Talabalar bilimlarni puxta egallashning yagona yo'li o'z hamkorining axborotini diqqat bilan tinglash ekanligini anglagan holda, mushohada yuritishga, kerakli ma'lumotlarni daftarga yozishga harakat qiladi. Bu yerda o'qituvchi faqat talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etadigan tashkilotchi vazifasini bajaradi. Dars oxirida o'qituvchi talabalarning bilim darajasini test topshiriqlari yordamida aniqlaydi. Har bir talabaning bilimi sifatidagi o'sish hisobga olinadi.

Talabalar bilimi test savollari yordamida individual tarzda o'tkazilib nazorat qilinadi va baholanadi. Guruh ahzolarining ballari jamlanadi, eng yuqori ball to'plagan guruh g'olib sanaladi.

Xulosa qilib aytganda, o'qitish jarayonining samaradorligi o'qituvchi tomonidan talabalarning bilish faoliyatini o'qitish vazifalari va maqsadlariga muvofiq tashkil eta olish ko'nikmalarini egallaganlik darajasiga bog'liq bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karpenko M. P. Perspektivy razvitiya sistema vysshego ob-razovaniya na osnove «Kontseptsii vuza– 2030» / M. P. Karpenko //Vestnik REAN. 2005. T. 5. №3. S. 27–34

2 . M. Nishonov, N. Holiqova. The importance of using educational resources in independent learning of chemistry. Scientific newsletter of Namangan State University. Namangan 2022. No. 3, pp. 80-83.

3.M. M. Yunusov, M.Nishonov. Studying the Efficiency of Teaching the Chemical Technology Course Using Information Technologies. Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching, (2022). 13,33–38.

4.M.Nishonov, Sh.Mamajonov,V.Xujaev – Kimyo o'qitish metodikasi.Toshkent: O'qituvchi, 2002.

5.M.F. Nishanov, AA Xaydarov, D.M. Mirzaev - Znachenie izucheniya sredy rastvora pri professional'noy podgotovke studentov napravleniya «Pitchevaya texnologiya».Jurnal Universum: texnicheskie nauki, 2020 Nomer 10-2 (79) Stranitsy 92-94

6.M. Nishonov, S Mamajonov, D Tojimamatov -Methodological significance of studying the migration of microelements in water and soils.

American Journal of Applied Science and Technology, 2022 Tom2 Nomer07 Stranitsy10-14

7. M Nishonov, O O'rinova . Sifatli ta'lim-raqobatbardosh kadrlar tayyorlash kafolati- Scientific Impulse, 2023 Tom1 Nomer 12 Stranitsy430-437

8. M Nishonov, Sh.A. Mamajonov, D Tojimamatov -Methodological Significance of Studying Chemical Pollution of the Environment by Microelements.Eurasian Research Bulletin, 2022 Tom10. Stranitsy 55-58.

9. M. Nishonov, Sh.A. Mamajanov . Improving the Structure and Content of the Course" Methods of Teaching Chemistry" in Higher Education. Pedagogical Education, 2004.

10. M. Nishonov, T. Amirova. Integrative description of the science of chemistry teaching methodology with didactic analysis.- Science and innovation, 2023 tom 2 nomer b6 stranitsy 245-248

11. M. Nishonov. Methodological significance of studying the transfer of dissolved microelements through soil solution.- Science and innovation, 2023 tom 2 nomer special issue 6. stranitsy 64-68